Útvarp Reykjavík,
-um íslenzka þjóðhætti-
c/o Árni Björnsson, cand. mag.

Mér er sagt að þið hafið verið að tala um jötunuxa og húðsjúkdóma (28. jan. '76) og gjarnan viljað fá "meira að heyra".

Það hlýtur að hafa verið á árunum þegar ég var 10-12 ára (fæddur 1896) að ég var með sprungur á greipum og í handarjaðri vinstri handar. Sprungurnar voru opnar, barmarnir þykkir og sá í rauða holdkviku í botni. Aldrei kom vilsa eða gröftur í þessar sprungur, en það blæddi ef ég rak hendina í. Þó langt sé um liðið, finnst mér að öll hafi hönd mín verið ljót á að sjá, húðin gróf og þykkar og ljótar kartneglur voru komnar á alla fingur, nema litla fingur. Verst var þetta í þurrkatíð að vor og sumarlagi. Farið var með mig til lækna. Öllum bar þeim saman um sjúkdómsgreininguna, reformur er það, sköffuðu ýmiskonar smyrsl, jafnvel kartöflumjöl og kom fyrir ekki. Húsráð voru reynd. Stækt hland. Þegjandi gekk ég að hland tunnunni með móður minni, hún þvoði og lét hendina liggja í bleyti góða stunda, mig logsveið og tárin streymdu niður kinnarnar, en ég vildi allt til vinna. Efa ég að móðir mín hafi fundið minna til en ég að leggja þetta á drenginn sinn. Ekki er ég frá því að húðin hafi mýkst við þetta, en lækning var það engin.

Svo var móðir mín á ferð í Reykjavík og finnur Þórunni, grasakonu, Gísladóttur frá Kálfafellskoti í Fljótshverfi, V-Skaftafellssýslu, og tjáir henni vandræði sín.

"Taktu það sem er við fæturna á þér, saumaðu lítinn poka, týndu í hann 40 jötunuxa áður en þeir fara að fljúga, settu hendina á stráknum ofan í pokann, bittu um hann úlnliðinn og hafðu þetta við í 2 tíma" (Flugtími jötunuxa mun vera ágústmánuður).

Svo líður að lokum túnasláttar. Sunnudagur, flest heimafólk fer til kirkju, pokinn er tíl og til öryggis eru jötunuxarnir hafðir 60 og ég gekk með þetta í 4 tíma. Fyrst skriðu þessi kvikindi fram og aftur um hendina - hömuðust, eins og þeir væru í ætisleit, bitu mig nokkrum sinnum, ég skrækti og hristi þá af mér, en smám saman hættu þeir og þegar pokinn var opnaður lágu þeir í kös í botni hans og hreyfðu sig sára lítið.

En lækningin var algjör. Húðin mýktist, sprungurnar grériu, hvít rönd kom framundan naglrótinni á hinum 4 sýktu fingrum og hvítar og sléttar neglur uxu fram á eðlilegum tíma.

Ég hef aldrei fengið þetta aftur, né vitað um aðra.

Steingrímur Matthíasson, héraðslæknir á Akureyri, getur um kvilla þennan í bók sinni, Hjúkrun sjúkra, bls. 544, Akureyri, útgefandi: Prentsmiðja Björns Jónssonar, 1923, og telur hann þetta komið frá húsdýrum og segir að þetta megi lækna með röntgengeislum.

En það er með jötunuxann. Ég efa að yngra fólk þekki hann yfirleitt. Hann virðist sjaldséður síðan byggt var yfir fjóshaugana. Gæti verið þess virði að fá fræðimann til að skrifa um lifnaðarhætti hans.

En hvernig vissi gamla fólkið um þessi læknandi áhrif?

Holti Stokkseyrarhreppi, 29. jan. 1976.

Sigurgrímur Jónsson.

Utvarp Reykjavík – um íslenska þjóðhætti

c/o Árni Björnsson cand. mag.

Mér er sagt að það hafið verið að tala um jötunuxa og húðsjúkdóma (28. jan. '76) og gjarnan viljað fá „meira að heyra"

Það hlítur að hafa verið á árunum þegar ég var 10–12 ára (fæddur 1896) að ég var með sprungur í greipum og í handar jaðri vinstri handar. Sprungurnar voru opnar, barmarnir þykkir og sé í rauða holdkvikuna í botni. Aldrei kom vilsa eða ~~gróf~~ gröftur í þessar sprungur, en það blæddi ef eg rakhendina í. Þó langt sé um liðið, finnst mér að öll hafi hönd mín verið ljót á að sjá, húðin gróf, og þykkar og ljótar ~~og þykkar~~ kartneglur voru komnar á alla fingur, nema litlafingur. Verst var þetta í þurkatíð að vor- og sumarlagi. Farið var með mig til lokna. Öllum bar þeim saman um sjúkdómsgreiningunna, reformur er það, sköffuðu ýmiskonar smyrsl, jafnvel kartöflumjöl, og kom fyrir ekki. Húsráð voru reynd. Stækt hland. Þejandi gekk ég að hland-tunnunni – ~~þá var hlandi safnað til að þvo ullina~~ – með móðir minni, og hún þvoði og lét hendina liggja í bleyti góða stund, mig logsveið og tárin strey-

mdu niður kinnarnar, en ég vildi allt til vinna.

Efa ég að móðir mín hafi fundið minna til en ég, að leggja þetta á drenginn sinn. Ekki er ég frá því að húðin hafi mýkst við þetta, en lokning var það engin. Svo er móðir mín á ferð í Reykjavík og finnur þórunni grasakonu Gísladóttur frá Kálfafellskoti í Fljótshverfi V-Skaftafellssýlu. og tjáir henni vandræði sín.

„Taktu það sem er við foturnar á þér, sammaðu lítinn poka, tíndu í henn 40 jötunuxa ádur en þeir fara að fljúa, setta hendina á stráknum ofmí pokann bitt um við únliðinn og hafðu þetta við í 2 tíma" (Flugtími jötunuxa man vera ágústmánuður.)

Svo líður að lokum tímaslátter. Sunnudagur, flest heimafólk fer til kirkju, pokinn er til og til öryggis eru jötunuxarnir hafðir 60 og ég gelekkmað þetta í 6 tíma. Fyrsts skriðu þessi kvikindi framm og aftur um hendina - hömuðust, eins og þeir væru í ætisleit. bitu mig nokrum sinnum, ég skækti og hristi þá af mér, en smámsaman hættu þeir og þegar pokinn var opnaður lágu þeir í kós í

botni hans og hreifðu sig sára lítið.

En lokningin var algjör. Húðin mýktist, sprungurnar gréru, hvít rönd kom framundan naglrótinni á hinum 4 sýktu fingrum og hvítar og sléttar nagla uxu fram á ekkilegum tíma.

Ég hef aldrei fengið þetta aftur, né vitað um ádra.

Steingrímur Matthíasson héraðslæknir á Akureyri gétur um kvilla þennan í bók sinni Hjúkrun sjúkra

bls. 544/ Akureyri, útgefandi: Prentsmiðja Björns Jónssonar 1923, og telur hann þetta komið frá húsdýrum, og segir að þetta megi lokna með Röntgensgeislum. — En það er með jötunaxinn. Ég efa að yngrafólk þekki hann yfirleitt. Hann virðist sjaldséður síðan byggt var yfir fjóshaugana. Gæti verið þess virði að fá fróði mann til að skrifa um lifnaðarhætti hans.

En hvernig vissi gamlafólkið um þessi lóknandi áhrif?

Holti, Stokkseyrarhreppi, 29.1.'76

Sigurgrímur Jónsson